

Çağdaş Bir Düşünür Olarak Said Nursi'nin Tecdid Metodolojisi

Said Nursi's Tajdid Methodology As A Contemporary Thinker

Maksut ÇETİN¹

Başvuru / Submitted: 10 Temmuz 2026
Kabul / Accepted: 24 Temmuz 2026

¹ Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Prof. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi
Ana Bilim Dalı, İzmir-Türkiye
maksutcetin25@gmail.com, ORCID: 0000-
0002-4851-5412.

Beyanlar / Declarations:
Araştırma ve Yayın Etiği: Yazar tarafından araştırma ve yayın etiğine ilişkin özel bir beyanda bulunulmamıştır.
Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışmasına ilişkin bir beyanda bulunulmamıştır.
Finansal Destek: Yazar tarafından araştırmanın finansal desteğine ilişkin bir beyanda bulunulmamıştır.
Yapay Zekâ Kullanım Beyanı: Yazar tarafından üretken yapay zekâ araçlarının kullanımına ilişkin bir beyanda bulunulmamıştır.

Atıf / Citation:
Çetin, Maksut. "Çağdaş Bir Düşünür Olarak Said Nursi'nin Tecdid Metodolojisi". *Ağrı İslami İlimler Dergisi* 18 (2026), 1-10.

©2026 AGİİD Tüm hakları saklıdır.

Öz: Bu çalışma, çağdaş İslam düşüncesinin önemli isimlerinden biri olan Said Nursi'nin tecdid anlayışını ve bu anlayışın epistemolojik ve metodolojik temellerini çok boyutlu bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında İslam dünyasında ortaya çıkan epistemolojik kırılmalar, sosyal çözümler ve siyasal dönüşümler, dinî düşüncenin yeniden yorumlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte özellikle pozitivizm, sekülerleşme ve modern bilim anlayışının etkisiyle geleneksel bilgi sistemleri ciddi bir sorgulamayla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Said Nursi'nin geliştirdiği tecdid yöntemi, söz konusu krizlere yönelik bütüncül bir cevap niteliği taşımaktadır. Onun yaklaşımı, ne bir kısım klasik geleneğin donuk ve taklitçi bir tekrarını ne de modernitenin eleştirel süzgeçten geçirilmeden kabulünü içermektedir. Aksine onun bu anlayışı, İslamî ilim geleneğini muhafaza ederken, bu geleneği çağın idrakine uygun biçimde yeniden yorumlamayı hedefleyen dinamik bir düşünce modeline dayanmaktadır. Nursi'nin metodolojisi, özellikle iman hakikatlerinin tahkiki bir zeminde yeniden inşasını merkeze almakta; akıl ile vahiy, din ile bilim ve gelenek ile modernite arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamaktadır. Bu yönüyle onun yaklaşımı, yalnızca dinî yorum açısından bir ihya ve tecdid projesi değil, aynı zamanda epistemolojik bir yeniden inşa çabası olarak da değerlendirilebilir. Bu çalışma, Said Nursi'nin tecdid anlayışını, metin analiz yöntemi, şahıslarda derinleşme metodu ve fikir-hadise irtibatı çerçevesinde ele alarak, geliştirdiği metodolojinin özgünlüğü, kapsamı ve çağdaş İslam düşüncesindeki yerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Nursi'nin yaklaşımının, günümüz İslam dünyasında devam eden düşünsel ve kültürel tartışmalar açısından ne tür imkânlar sunduğu da tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Said Nursi, Tecdid, Modernite, Gelenek, Metodoloji.

Abstract: This study aims to analyze, in a multidimensional manner, the concept of tajdid as developed by Said Nursi, one of the prominent figures of modern Islamic thought, along with its epistemological and methodological foundations. The epistemological ruptures, social disintegration, and political transformations that emerged in the Islamic world during the late nineteenth and early twentieth centuries made it necessary to reinterpret religious thought. In this process, traditional systems of knowledge were subjected to serious scrutiny, particularly under the influence of positivism, secularization, and the modern scientific worldview. In this context, the method of tajdid developed by Said Nursi represents a holistic response to these crises. His approach is characterized neither by the rigid and imitative reproduction of certain aspects of the classical tradition nor by the uncritical embrace of modernity without critical examination. On the contrary, his understanding is grounded in a dynamic intellectual model that seeks to reinterpret the Islamic scholarly tradition in a manner consistent with the intellectual conditions of the age, while at the same time preserving its core principles. Nursi's methodology places particular emphasis on reconstructing the truths of faith on a *verificatory* (*tahkiki*) foundation, while redefining the relationships between reason and revelation, religion and science, and tradition and modernity. In this respect, his approach can be regarded not merely as a project of religious renewal, but also as an effort toward epistemological reconstruction. This study aims to examine Said Nursi's understanding of *tajdid* (renewal) within the framework of textual analysis, the method of in-depth engagement with key figures, and the correlation between ideas and historical events, in order to reveal the originality, scope, and position of his methodology in contemporary Islamic thought. In this context, it will also discuss the potential contributions of Nursi's approach to the ongoing intellectual and cultural debates in today's Islamic world.

Keywords: Said Nursi, Tajdid, Modernity, Tradition, Methodology.

Giriş

Türkçe’de “yenileme ve tazeleme” anlamlarına gelen tecdid kavramı¹, İslam düşünce tarihinde, dinin özünü koruyarak onu yeni şartlara uygun bir biçimde yeniden yorumlama çabasını ifade etmektedir². Bu kavram, özellikle modern dönemde İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı krizlere çözüm üretme bağlamında daha da önem kazanmıştır. Bu çerçevede Said Nursi hem Osmanlı’nın son dönemine hem de erken Cumhuriyet sürecine tanıklık etmiş bir düşünür olarak tecdid fikrini, sistematik bir yaklaşıma dönüştürmüş bir düşünürdür. Onun tecdid anlayışı, yalnızca teorik bir öneri değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü hedefleyen pratik bir düşünce sistemidir. Bu sistemin epistemolojik temellerini, din-bilim ilişkisine yaklaşımını ve gelenek-modernite dengesine katkısını ele almak önemli konulardır.

1. Tecdid Kavramı ve Said Nursi’nin Bu Kavrama Yüklediği Anlam

Tecdid kavramı, İslam düşüncesinde Hz. Peygamber’e atfedilen: “Allah, bu ümmete her yüz yılın başında dinini yenileyecek bir müceddid gönderir”³ anlamındaki rivayete dayanır. Bu hadiste ifade edilen tecdid ilkesi, bid’atları temizleme, dinin aslî yapısını koruma ve yeni şartlara uygun yorumlar geliştirme sürecini ifade eder. Zira Müslüman geleneği, tarihî gelişim içerisinde dinî pratiğe dâhil olmuş bid’atleri temizlemeyi ve dolayısıyla ‘öze dönüş’ anlayışını savunan yaklaşımları barındırdığı gibi dinin temel evrensel ilkelerini, çağın ruhuna uygun şekilde yeniden yorumlamayı ve güncel yaşantıya taşımayı amaçlayan arayışlara da sahne olmuştur⁴.

Modern dönemde tecdid, yalnızca dinî bir yenilenme değil, aynı zamanda epistemolojik bir yeniden inşa süreci olarak anlaşılmıştır. Bu ilke, modern zamanlarda dinin yenilenmesi veya çağın gereklerine uyarlanması anlamına gelmemekte, aksine, bireylerin ve toplumların dinî inanç ve pratiklerindeki bozulmaları gidererek dinî yaşamın ilk sahih haline dönüştürülmesini amaçlayan bir süreç olarak anlaşılmaktadır⁵. Günümüzde tecdid kavramı, İslam toplumlarının kendi kimliklerini yeniden keşfetme sürecini ve sömürge döneminin olumsuz etkilerinden arınarak özgün değerlerini yeniden inşa etme çabalarını kapsamaktadır. Bu bağlamda Nursi, tecdid prensibini, iman merkezli bir dönüşüm olarak ele alarak klasik müceddid anlayışını genişletmiştir.

Said Nursi’nin tecdid anlayışı, dinin özünü muhafaza ederken tarihsel ve kültürel tezahürlerini yeniden yorumlama esasına dayanır. Bu yaklaşımda dinin “kökü (temel değerler)” sabit ve değişmez kabul edilirken, “dalları (dine dair yorumlar)” zamanın şartlarına göre budanabilir ve yeniden şekillendirilebilir⁶. Onun yaklaşımı, “reform” kavramından ziyade “ihya” (yeniden canlandırma) ve “ıslah” (düzeltme) kavramı ile ifade edilebilir⁷. Nursi’ye göre hakikat tektir, ancak bu hakikatin ifade biçimleri ve temsilleri, içinde bulunulan çağın idrak düzeyine göre farklılık gösterebilir. O, bir yandan geleneği bütünüyle reddeden modernist tutuma karşı çıkmış, diğer yandan geleneği değişmez ve donuk bir yapı olarak savunan katı gelenekçiliğe mesafeli durmuştur. Bu çerçevede gelenek, geçmişin statik bir mirası değil, aksine, her dönemde yeniden okunması ve zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanması gereken dinamik bir süreçtir⁸.

Nursi’ye göre, zamanın “ilcaatını” (zorunluluklarını ve ihtiyaçlarını) doğru bir şekilde tespit etmek, geleneğin sahih biçimde sürdürülmesinin temel şartıdır⁹. Zira tarihsel bağlamda anlamlı olan bazı kelimî tartışmalar, modern dönemde ortaya çıkan şüphe ve itirazlara doğrudan cevap veremeyebilir. Bu nedenle Nursi, İslam’ın temel hakikatlerini modern insanın anlayabileceği bir dil ve yöntemle yeniden

¹ Tahsin Görgün, “Tecdid”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 234-239.

² İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, (Beyrut 1414/1994), 3/110-112.

³ Ebu Davud, “Melahim”, 1.

⁴ Nida Sultan Çelikkaya-M. Saffet Sarıkaya, “Şâfiî Literatürdeki Tecdid Anlayışlarının Mezhepler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2023, 7 (3), 577-600.

⁵ Zeynüddin Münâvî, *Feyzü’l-Kadir Şerhü’l-Câmi’-s-Sağır*, (Beyrut: Dârü’l-Ma’rife, 1938) 2/281-282.

⁶ Muammer Esen, “Dinî Düşüncede Tecdid”, *Kelâm Araştırmaları* 7:2 (2009), 39-52.

⁷ Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslamî Akımlar*, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 23.

⁸ Bediüzzaman Said Nursi, *Muhakemat*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2014), 12.

⁹ Nursi, *Muhakemat*, 25.

temellendirmeye yönelmiştir. Bu bağlamda mantıkî çıkarımlar, temsiller (analojiler) ve burhanî deliller ortaya koymaya çalışmıştır.

2. Said Nursi'nin Tecdid Anlayışının Kurucu İlkeleri

Said Nursi'nin tecdid yöntemi, gelenek ile modernite arasında uzlaştırıcı bir denge kurmayı hedeflemiş bir anlayıştır. Bu metodoloji, İslam'ın özünü koruyarak çağın ihtiyaçlarına cevap verme çabası olarak tezahür etmiştir. Bu yöntemin, bir yandan dinin ötsel sürekliliğini korumaya çalışması söz konusu, diğer yandan değişen epistemolojik ve kültürel koşullara uyum sağladığı söylenebilir. Dinî düşüncenin canlılığını muhafaza etmeyi amaçlayan bu projenin üç temel ilke üzerine kurulmuştur¹⁰.

2.1. Tahkikî İman

Tahkikî iman, delile dayalı, sorgulanmış ve içselleştirilmiş bir inanç biçimini ifade ederken¹¹, bunun karşısında konumlanan taklidî iman, bireyin içinde bulunduğu sosyal çevreden devraldığı inançları eleştirel bir süzgeçten geçirmeksizin benimsemesi anlamına gelmektedir¹². Bu bağlamda Said Nursi tarafından geliştirilen tahkikî iman yaklaşımı, modern dönemde iman esaslarının yalnızca taklit yoluyla değil, akli, mantıkî ve tefekkürî delillerle temellendirilmesi suretiyle kesin bilgi (yakın) düzeyine ulaştırılmasını hedefleyen kendine özgü bir metodoloji ortaya koymaktadır¹³. Söz konusu yaklaşım, özellikle modernite ile birlikte ortaya çıkan şüphecilik, pozitivizm ve materyalizm gibi düşünce akımlarına karşı bir iman savunusu niteliği taşımaktadır¹⁴. Nursi'ye göre taklidî iman, bu tür fikrî meydan okumalar karşısında zayıf ve kırılabilir bir yapı arz ederken, tahkikî iman, delillere dayandığı için sarsılmaz ve süreklilik arz eden bir kesinlik derecesine ulaşmaktadır¹⁵.

Bu çerçevede tahkikî iman metodunun temel amacı; bireyin inancını taklit düzeyinden tahkik düzeyine yükseltmek, modern şüpheler karşısında dirençli bir iman bilincini oluşturmak ve imanı yalnızca teorik bir kabul olmaktan çıkararak yaşanan bir hakikat haline dönüştürmektir. Nitekim Nursi, iman olgusunu yalnızca kalamî bir mesele olarak değil, aynı zamanda ontolojik bir mesele olarak ele almıştır¹⁶. Onun yaklaşımı, taklidî imanın ötesine geçerek, akli ve kalbî delillerle desteklenen bir tahkikî iman modelinin inşasını esas alır. Bu model hem bireysel bilinç düzeyinde derinleşmeyi hem de modern düşünce sistemleri karşısında rasyonel bir savunma geliştirmeyi mümkün kılacak şekilde çok katmanlı bir yapı arz etmektedir.

2.1.1. Akıl ile Kalbi Birleştirme

Said Nursi, iman meselelerinde yalnızca naklî delillerin yeterli olmadığını, aklın da etkin bir epistemik unsur olarak devreye girmesi gerektiğini savunmuştur¹⁷. Ona göre akıl, iman hakikatlerinin idrak edilmesinde işlevsel bir araç iken; kalp, bu hakikatlerin tasdik edilip içselleştirildiği ontolojik bir merkezdir¹⁸. Bu bağlamda Nursi'nin yöntemi, akıl ile kalp arasındaki bütüncül ilişkiye dayanan bir epistemolojik çerçeve sunmaktadır¹⁹.

Nursi, taklidî iman anlayışını yetersiz görerek, akli ve kalbî temellere dayanan tahkikî bir iman modelini önermiştir²⁰. Aklın fonksiyonu ile ortaya çıkan modern bilimsel gelişmeleri reddetmeden, kalp eksenli iman merkezli bir tecdid perspektifi geliştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Nursi'nin bu yaklaşımı, bilimi dışlayan bir tutumdan ziyade, onu, iman hakikatlerini destekleyen ve açıklayan bir vasıta olarak konumlandırmıştır. Bu yönüyle onun düşüncesi, modern dönemde tecdid hareketleri içerisinde

¹⁰ Nursi, *Muhakemat*, 12.

¹¹ Nursi, *Şualar*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2012), 474.

¹² İlyas Çelebi, *İslam'ın İnanç Esasları*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2009), 18-19; Nursi, *Asa-yı Musa*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2014), 279.

¹³ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 1998), 18, 23, 114, 118.

¹⁴ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 281.

¹⁵ Nursi, *Mektubat*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 475.

¹⁶ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 164, 166, 207, 297.

¹⁷ Nursi, *Muhakemat*, 9; Nursi, *İşarat'ül-İ'caz*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 167.

¹⁸ Nursi, *Mektubat*, 2013, 522, 532.

¹⁹ Nursi, *Muhakemat*, 14.

²⁰ Nursi, *İşarat'ül-İ'caz*, 52.

değerlendirilebilecek yenileyici bir karakter arz etmektedir. Bu yaklaşım, klasik kelim geleneğinin çağdaş şartlar doğrultusunda yeniden yorumlanmış bir formu olarak değerlendirilebilir.

Modern epistemoloji, büyük ölçüde metafiziği dışlayan ve pozitivist temellere dayanan bir bilgi anlayışını önclemiştir²¹. Bu durum, vahiy temelli bilgi sistemine dayanan İslam düşüncesi ile belirli ölçülerde bir gerilim üretmiştir. Nursi, söz konusu gerilimi aşmak amacıyla akıl ile vahiy, din ile bilim arasında uzlaştırıcı bir yaklaşım benimsemiş ve bu alanlar arasında çatışma değil, tamamlayıcılık ilişkisi bulunduğunu ileri sürmüştür²². Ona göre Kur'an, kevnî ayetler üzerinde düşünmeyi teşvik eden bir rehberdir. Dolayısıyla bilimsel keşifler, iman hakikatleriyle varlıksal bir çelişki içinde değildir. Asıl problem, bilimin ideolojik ve indirgemeci yorumlarında ortaya çıkmaktadır. Ona göre İslamiyet ile bilim arasındaki ilişki, efendi-köle, reis-hizmetkâr ve baba-oğul ilişkisi gibidir²³. Burada Nursi, din olgusunu efendi-reis-baba rolünde, bilimi ise köle-hizmetkâr-oğul konumunda görmüştür. Dolayısıyla ona göre, ikisi arasında herhangi bir çelişki ve çatışmanın olması mümkün değildir. Bu çerçevede Nursi'nin yaklaşımı, din ile bilim ilişkisini yeniden tanımlayan ve modern epistemolojik tartışmalara alternatif bir perspektif sunan önemli bir açılım olarak değerlendirilebilir²⁴.

2.1.2. Kâinat Kitabını Okuma (Tefekkür Metodu)

Said Nursi'nin düşünce sisteminde öne çıkan özgün katkılardan biri, evrenin bir "kitap" metaforu üzerinden okunmasıdır²⁵. Bu yaklaşımda tabiat, yalnızca fiziksel bir gerçeklik olarak değil, aynı zamanda ilahî hakikatlere işaret eden anlamlı bir metin olarak değerlendirilir. Doğa olayları ve varlıklar, Allah'ın varlığı ve birliğine dair epistemolojik deliller olarak ele alınır. Her bir varlık, ilahî isim ve sıfatların tezahürü bağlamında yorumlanır²⁶.

Örneğin, bir çiçeğin yapısal düzeni ve estetik bütünlüğü, ilim ve hikmet sıfatlarının bir yansıması olarak görülürken; evrendeki genel düzen ve kozmik ahenk ise Allah'ın kudret ve irade sıfatlarının göstergesi olarak değerlendirilmektedir²⁷. Bu bağlamda Nursi'nin yöntemi, birçok klasik kelim geleneğinden belirgin bir biçimde ayrılarak, soyut akıl yürütmeler yerine somut gözlem ve deneyime dayalı bir iman dili geliştirmeyi amaçlamaktadır²⁸. Böylece, duyular âlemi ile metafizik hakikatler arasında doğrudan bir ilişki kuran ve tecrübe temelli bir teolojik yaklaşım ortaya konulmuştur²⁹. Dolayısıyla Nursi'nin iman anlayışı, yalnızca duygusal veya naklî bir kabul olmaktan çıkarak akıl ve delile dayalı bir nitelik kazanmıştır³⁰.

2.1.3. Temsiller (Analojiler) Kullanma

Risale-i Nur külliyyatında Said Nursi, imanî hakikatlerin mahiyetini izah ederken temsil (analojik anlatım) yöntemine sistematik ve bilinçli bir şekilde başvurmuştur³¹. Bu yöntem, soyut ve mücerret nitelikteki metafizik meselelerin, insan zihninin kavrama sınırları içerisinde daha anlaşılır ve idrak edilebilir hale getirilmesini amaçlamaktadır. Nursi'nin kullandığı temsiller, yalnızca pedagojik bir araç değil, aynı zamanda epistemolojik bir köprü işlevi görerek, duyular ötesi hakikatlerin müşahhas örnekler üzerinden zihinsel tasavvurunu mümkün kılmaktadır³².

Bu bağlamda, eserlerinde sıkça yer verdiği güneş-ayna temsili, ilahî sıfatların tecellilerini ve çokluk içinde birliğin nasıl anlaşılması gerektiğini açıklamak üzere kullanılan çarpıcı bir örnektir³³. Benzer

²¹ Nursi, *İşarat'ül-İ'caz*, 113.

²² Nursi, *Muhakemat*, 9.

²³ Nursi, *Muhakemat*, 12.

²⁴ Nursi, *İşarat'ül-İ'caz*, 157.

²⁵ Nursi, *İşarat'ül-İ'caz*, 19.

²⁶ Nursi, *Sözler*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 403.

²⁷ Nursi, *Sözler*, 355.

²⁸ İshak Özgel, "Çağdaş Tefsir Yönelişleri Açısından Bediüzzaman Said Nursi'nin Tefsir Yöntemi (Şuhûdî Tefsir)", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 19 Sayı: 61 (Kış 2015), 299-321.

²⁹ Nursi, *Sözler*, 819-832.

³⁰ Nursi, *Mektubat*, 442.

³¹ Nursi, *Mektubat*, 503.

³² Nursi, *Mektubat*, 507.

³³ Nursi, *Lem'alar*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 484.

şekilde saray-usta temsili ise kâinatın düzeni, amacı ve yaratıcısına işaret eden delillerin akli temellendirilmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir³⁴. Bu tür analogiler, okuyucunun zihninde soyut kavramların somut karşılıklar üzerinden canlandırılmasını sağlayarak, kavrayış sürecini hem kolaylaştırmakta hem de derinleştirmektedir³⁵. Dolayısıyla Nursi'nin kullandığı temsiller, yalnızca pedagojik bir araç değil, aynı zamanda epistemolojik bir köprü işlevi görerek duyular ötesi hakikatlerin müşahhas örnekler üzerinden zihinsel tasavvurunu mümkün kılmaktadır

2.1.4. Şüpheleri Giderme Metodu

Said Nursi'nin telif ettiği Risale-i Nur Külliyyatı'nda ortaya konulan tahkikî iman yöntemi, yalnızca inanç esaslarının temellendirilmesini değil, aynı zamanda bu esaslara yöneltilen şüphe ve itirazların sistematik bir biçimde analiz edilmesini de içeren bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır³⁶. Bu bağlamda Nursi, modern dönemde etkili olan ateizm, materyalizm ve natüralizm gibi düşünce akımlarının ontolojik ve epistemolojik iddialarını dikkatle incelemiş ve söz konusu yaklaşımların dayandığı varsayımları çözümleyerek onların içsel tutarsızlıklarını ortaya koymaya çalışmıştır³⁷.

Bu metodoloji, klasik kelim geleneğinde görülen "şüphelerin izalesi" ilkesinin modern bir yorumu olarak değerlendirilebilir. Nursi, öncelikle muhatabın zihninde oluşabilecek tereddütleri görünür kılmakta, ardından bu tereddütleri akli, mantıkî ve yer yer temsili (analogik) deliller aracılığıyla gidermeyi hedeflemektedir. Böylece onun yaklaşımı, salt bir ispat (burhan) faaliyetinden ibaret olmayıp, aynı zamanda eleştirel bir reddiye (tenkit) boyutunu da içermektedir³⁸.

Nursi'nin yöntemi, iman hakikatlerini yalnızca savunmakla kalmayan, aynı zamanda alternatif düşünce sistemlerini çözümleyip eleştiren çift yönlü bir epistemolojik çerçeve sunmaktadır. Bu yönüyle Nursi'nin tahkikî iman anlayışı, modern şüphecilik karşısında hem savunmacı hem de eleştirel bir düşünme pratiğini bir araya getiren özgün bir metodolojik model olarak değerlendirilebilir.

2.1.5. İman Hakikatlerini Sistematikleştirme

Said Nursi, iman esaslarını (Allah, nübüvvet, haşır, kader vb.) parçacı bir yaklaşımla ele almak yerine, bunları bütüncül ve sistematik bir yapı içerisinde temellendirmeye çalışmıştır³⁹. Bu çerçevede Nursi, özellikle tevhid, ahiret, nübüvvet ve kader gibi temel inanç konuları arasında güçlü mantıkî ve ontolojik ilişkiler kurarak, söz konusu esasları karşılıklı olarak destekleyen bir bütünlük içinde ispatlamaya çalışmıştır⁴⁰. Bunun yanı sıra, inanç ve ibadet esasları ile sosyal ve siyasal olgular arasında da sürekli bir irtibat kurarak, dinî öğretinin hayatın tüm alanlarını kapsayan yönüne dikkat çekmiştir⁴¹. Mesela Nursi, oruç ibadetini ele alırken, onun yalnızca teolojik boyutunu değil, aynı zamanda bireysel, ahlakî ve toplumsal yansımalarını da analiz etmiştir⁴².

Sonuç olarak, Said Nursi'nin tahkikî iman yöntemi, klasik kelim geleneğinin modern dönemde yeniden yorumlanması olarak değerlendirilebilir. Onu özgün kılan başlıca unsurlar arasında; kâinat merkezli delillendirme (empirik ve tefekkürî yaklaşım), temsiller yoluyla öğretim (pedagojik derinlik), akıl ile kalbin sentezine dayanan bütüncül bir epistemoloji ve modern şüphelere doğrudan cevap verme çabası yer almaktadır. Bu yönleriyle Nursi, iman esaslarını yalnızca savunmakla yetinmeyip, aynı zamanda onları modern düşünce bağlamında yeniden inşa eden bir metodoloji ortaya koymuştur. Dolayısıyla geleneksel anlayışta belirli ölçüde kabul gören taklidî iman yerine, modern dönemin "şüphe ve bilim çağı" karakterini dikkate alan Nursi, sorgulamaya, delillendirmeye ve bireysel idrake dayanan tahkikî iman modelini merkeze almıştır. Bu yaklaşım, bireyin inanç esaslarını bilinçli ve rasyonel bir temele oturtmasını hedefleyen dinamik bir iman anlayışını temsil etmektedir.

³⁴ Nursi, *Lem'alar*, 129.

³⁵ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 124.

³⁶ Nursi, 254.

³⁷ Nursi, *Lem'alar*, 254.

³⁸ Nursi, *Lem'alar*, 256.

³⁹ Nursi, *Mektubat*, 447.

⁴⁰ Nursi, *Sözler*, 63, 574.

⁴¹ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 154-156.

⁴² Nursi, *Mektubat*, 536-545.

2.2. Kur'an Merkezlilik

Said Nursi'nin düşünce sisteminde Kur'an merkezlilik, onun tecdid metodolojisini temel ilkelerinden birini teşkil etmektedir⁴³. Onun bu yaklaşımı; sünnet, hadis ve İslam geleneğini toptan reddettiği anlamına gelmez. Zira kendi külliyatında İslam'ın bu değerlerine ayrıca göndermeler yaparak tecdid metodolojisini geliştirmeye çalıştığı görülmektedir⁴⁴. O, bu değerleri dışlamadan Kur'an'ı merkeze alarak modern dönemde İslam'ın anlaşılması, yorumlanması ve problemlere çözüm üretilmesi gerektiğini savunmuştur⁴⁵. Nursi'nin ortaya koyduğu bu yöntem, klasik gelenek ile modern dönemin ihtiyaçları arasında özgün ve bütüncül bir sentez ortaya koymaktadır⁴⁶.

2.2.1. Kur'an'ı Doğrudan Rehber Kabul Etme

Said Nursi'ye göre Kur'an, yalnızca tarihsel bir metin olarak değerlendirilmemeli, her dönemde insanlığa hitap eden dinamik bir hidayet kaynağı olarak görülmelidir. Bu perspektif doğrultusunda Nursi, Kur'an'ın yorumlanmasında aracı metinlerin veya otoriteye dayalı yorumların mutlaklaştırılmasına eleştirel yaklaşmış ve doğrudan Kur'an'ın mesajına yönelmeyi temel yöntem olarak benimsemiştir. Bu yaklaşım, geleneği tamamen reddetmek anlamına gelmemekte, aksine, geleneksel yorumlar ve bilgiler, Kur'an perspektifiyle değerlendirilmekte ve bu merkeze arz edilmektedir⁴⁷.

2.2.2. Tefsirde Yeni Bir Üslup (Manevî Tefsir) Benimseme

Said Nursi'nin eseri Risale-i Nur Külliyatı, geleneksel ayet ayet tefsir yaklaşımından ziyade, Kur'an'ın iman ve itikad boyutunu tematik bir çerçevede ele alan manevî bir tefsir niteliği taşımaktadır⁴⁸. Bu yöntemde, özellikle iman esaslarını konu alan ayetler merkezî bir rol üstlenmektedir. Eserde, modern şüphe ve itirazlara karşı akli ve mantıksal temellere dayalı savunmalar geliştirilmekte⁴⁹, aynı zamanda bilimsel bulgular ile Kur'anî mesajlar arasında bir uyum ve bütünlük kurulmaya çalışılmaktadır.

2.2.3. Akıl-Nakil Uyumunu Sağlama

Said Nursi, varlık ve bilginin farklı boyutlarını dikkate alarak her bir bilgi kaynağının hem etkin biçimde kullanılmasını hem de kendi sınırları içinde değerlendirilmesini gerekli görmüştür. O, hakikate ulaşmada akıl ile nakil arasında zorunlu bir tamamlayıcılık ilişkisinin varlığını kabul etmiştir⁵⁰. Ona göre akıl ile nakil çatıştığında akıl esas alınır, nakil ise tevil edilir⁵¹. Bu tevil, vahyi akla tabi kılma değil, onun muradını daha isabetli biçimde anlama çabasıdır. Bu iki alan arasında ortaya çıkan görünür çatışma ya akli muhakemenin yetersizliğinden ya da naklin yorumlanmasındaki eksiklikten kaynaklanır. Nursi'nin Kur'an merkezli yaklaşımı, akli dışlayan değil, aksine onu vahyin rehberliğinde işlevsel kılan bir çerçeve sunar⁵². Bu bağlamda akıl ve tecrübenin ürünü olan modern bilimsel veriler, uygun bir perspektifle İslamî hakikatlerle uyumlu kabul edilir ve bu yaklaşım, modernite karşısında İslam düşüncesinin epistemik temellendirilmesinde önemli bir rol oynar⁵³.

2.2.4. Zamanın İhtiyaçlarına Göre Yorum Yapma

Said Nursi'nin Kur'an merkezli yaklaşımı, statik bir yöntem değil, aksine dinamik bir yapı arz etmektedir. Ona göre Kur'an, her asra ve o asrın anlayışına, her tabaka insana ve onların seviyesine hitap eden bir kitaptır⁵⁴. Nursi, Kur'an'ın anlamının kendi dönemsel ihtiyaçlara göre sürekli olarak yeni katmanlar üretebileceğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, içtihat kapısının tamamen kapanmadığına dair

⁴³ Nursi, *Mektubat*, 520.

⁴⁴ Nursi, *Lem'alar*, 32, 82.

⁴⁵ Nursi, *Mektubat*, 441.

⁴⁶ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 12.

⁴⁷ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 17.

⁴⁸ Nursi, *Mektubat*, 500.

⁴⁹ Nursi, *Şualar*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 96.

⁵⁰ Nursi, *Muhakemat*, 9.

⁵¹ Nursi, *Muhakemat*, 14.

⁵² Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 218.

⁵³ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 185.

⁵⁴ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 19.

ima⁵⁵ ve Kur'an'ın "zaman üstü" niteliğinin vurgusu üzerinden, modern çağın sorunlarına yönelik çözümleri Kur'an perspektifiyle üretmeyi amaçlamıştır⁵⁶.

2.2.5. Eğitim ve Tebliğ Metodu Olarak Kur'an'ı Esas Alma

Said Nursi'ye göre Kur'an merkezli yaklaşım, yalnızca teorik bir çerçeve sunmakla kalmayıp aynı zamanda kapsamlı bir eğitim metodolojisi işlevi görmektedir. Bu bağlamda Kur'an, insanın bireysel ve toplumsal terbiyesini üstlenen temel referans kaynağı olarak konumlandırılır. Nursi, Kur'an'ı İslam'ın hayat verici unsuru, insanlık için hakiki hikmetin kaynağı ve bireyi nihaî mutluluğa yönelten aslî rehber olarak değerlendirir. Ona göre Kur'an; hukuk, dua, ilim, ibadet, zikir ve tefekkür gibi farklı bilgi ve pratik alanlarını kuşatan, insanın maddî ve manevî ihtiyaçlarına cevap veren bütüncül bir bilgi sistemini temsil eden kutsal bir metindir⁵⁷. Onun için Said Nursi, Kur'an'ı doğrudan bir ders kitabı niteliğinde ele alarak, bireysel okuma ve tefekkür pratiğini teşvik etmiştir. Zira ona göre toplumsal dönüşüm ve bireysel olgunlaşma süreci, ancak Kur'an temelli bir eğitim aracılığıyla gerçekleştirilebilir⁵⁸.

Said Nursi'nin Kur'an merkezli yaklaşımı, birtakım mezhepsel ve tarihsel kalıpların ötesine geçerek doğrudan Kur'an'a yönelimi esas almıştır. Bu yöntem, başta sünnet ve hadisler olmak üzere mezhepleri dışlayıcı bir tutum şeklinde değil, aksine, onların epistemik değerlerini ve tarihsel bağlarını dikkate alarak işlevsel bir yorumlama perspektifi sunmuştur. Bunlarla beraber Nursi'nin düşüncesinde Kur'an hem nihaî bir otorite hem epistemolojik bir kaynak hem de toplumsal dönüşümün temeli olarak konumlandırılmıştır⁵⁹.

2.3. Müsbet Hareket

Müspet kelimesi "s-b-t" kökünden gelmiş olup fiil, söz ve hükümle ilgili olarak ispat etmek, doğrulamak, sağlam yapmak ve yokluktan varlığa çıkmak gibi anlamlara gelir⁶⁰. Müspet kelimesinin "s-b-t" (ispat, sebat) köküne dayanması, bu hareket tarzının temelsiz bir iyimserlik değil, delile dayalı bir inşa süreci olduğunu gösterir. Bu bağlamda "ispat", epistemik olarak doğrulama ve üretme süreçlerini merkeze alırken; "sebat", süreklilik ve istikrarı ifade eder. Bu hareket, Said Nursi'nin ilim, ikna, şefkat ve muhabbete dayanan irşat yöntemidir⁶¹. Bu bağlamda Nursi'nin yaklaşımında yıkıcı eleştiri yerine kurucu doğrulamanın ön planda olduğu görülmektedir.

Müsbet hareket kavramı Said Nursi'nin Risale-i Nur külliyyatında; ata ot, aslana et atmak, soğukkanlı davranmak, ihtiyatlı olmak⁶² ve fıtrata uygun hareket etmek şeklinde ifade edilmiştir⁶³. Fıtrata uygunluk ilkesi, varlık düzenine (ontolojik gerçekliğe) uygun hareket etmeyi gerektirir. Nursi'nin "ata ot, aslana et" metaforu, her varlığa kendi doğasına uygun muamelede bulunmanın epistemik ve ahlakî bir zorunluluk olduğunu vurgular. Dolayısıyla bu yaklaşım, yalnızca bir eylem biçimi değil, aynı zamanda epistemolojik, ontolojik ve etik boyutları bulunan bütüncül bir metodolojidir.

Said Nursi, Müslümanlar arası iletişimde ve İslam geleneğine bakışta daima müsbet hareket etmiş bir düşünürdür. Onun bu metodu aktif bir şekilde kullandığı görülmektedir. Nursi, Müslümanların birikimini bir bütün olarak yok saymamış, aksine onun menfi ve müspet yönlerini tespit edip bir eleştiriye tabi tutarak değerlendirmiştir⁶⁴. Ona göre İslam geleneğinin eleştirilmesi gereken yönleri olduğu gibi devam ettirilmesi gereken yönleri de söz konusudur. Dolayısıyla Nursi, İslam toplumundaki

⁵⁵ Nursi, *Sözler*, 594.

⁵⁶ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 16.

⁵⁷ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 17.

⁵⁸ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 12, 14.

⁵⁹ Nursi, *İşarat'ül-l'caz*, 16.

⁶⁰ Râgıb el-İsfahanî, *Müfredat*, çev. Yusuf Türker, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2021), 288.

⁶¹ Alaaddın Başar, "Bir Ömrün Değişmez Prensibi: Müsbet Hareket", *Sorularla Risale*, Müsbet Hareket Sayısı Yıl: 2016 Sayı: 1, 17-26.

⁶² Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 114.

⁶³ (Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 669.

⁶⁴ Nursi, *Mektubat*, 65-69.

değişimin yıkıcı değil, yapıcı, ılımlı ve hukukî sınırlar içinde gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır⁶⁵. Onun yaklaşımı, delile dayalı söylem aracılığıyla zihinsel dönüşüm sağlamak için ilim ve iknaya; muhabbete empati ve merhametle yaklaşarak toplumsal uyumu güçlendirmek için şefkat ve muhabbete; şiddetten ve yıkıcı eylemlerden kaçınarak güvenli bir tebliğ ve iletişim zemini oluşturmak için asayişin muhafazasına dayanmıştır⁶⁶. Onun, İslam toplumundaki değişim anlayışı, iç barışı ve asayişini önceleyen bir karakter taşımaktadır. Bu yaklaşım, şiddet içermeyen, hukukî sınırlar içerisinde kalan ve toplumsal düzeni bozmadan dönüşümü hedefleyen bir “pozitif aktivizm” modeli olarak yorumlanabilir.

Said Nursi, kategorik olarak bir bütün olarak geleneksel yapıları mutlaklaştıran bir muhafazakârlığa yönelmeden onları “seçici geçirgenlik” denilen bir tutumla ele almış bir âlimdir. Onun yaklaşımı, geleneği donmuş bir yapı olarak değil, dinamik bir anlam alanı olarak görmesi bakımından dikkat çekicidir. Nursi’nin bu metodolojisi, müsbet bir tutum şeklinde cereyan etmiştir. Yani o, Müslümanlara ait geleneği topyekûn yok saymadan onun olumsuz yönlerini düzeltmiş olumlu taraflarını ise devam ettirmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Said Nursi’nin tecdid anlayışı, geçmişi tasfiye değil, özünü koruyarak yeniden işlevselleştirme şeklinde ortaya konulmuştur.

Sonuç

Said Nursi’nin tecdid anlayışı, İslam düşünce tarihinde yenilenme fikrinin yalnızca teorik bir tartışma alanı değil, modern dönemin epistemolojik, toplumsal ve kültürel krizlerine cevap üretmeyi hedefleyen kapsamlı ve çok katmanlı bir düşünce sistemini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, klasik ihya ve ıslah hareketlerinin devamı niteliğinde olmakla birlikte, modernitenin doğurduğu yeni sorun alanlarına yönelik özgün çözümler üretmesi bakımından kendine has bir karakter arz etmektedir. Nursi’nin düşüncesinde tecdid, dinin özünü değiştirmek ya da moderniteye uyarlamak anlamına gelmemekte, aksine, dinin asli hakikatlerini koruyarak onları çağın idrakine uygun bir dil, yöntem ve epistemolojik çerçeve ile yeniden ifade etme çabasını temsil etmektedir.

Bu bağlamda Nursi, dinin sabiteleri ile değişkenleri arasında hassas bir ayırım yaparak, İslam’ın temel esaslarının zaman üstü ve değişmez olduğunu, buna karşılık bu esasların anlaşılma, yorumlanma ve yaşanma biçimlerinin tarihsel şartlara bağlı olarak farklılık gösterebileceğini vurgulamaktadır. Onun bu yaklaşımı, bir yandan geleneği mutlaklaştırarak onu donuk bir yapıya indirgeyen muhafazakâr eğilimlere, diğer yandan moderniteyi sorgusuz kabul ederek dinî hakikatleri izafileştiren indirgemeci yaklaşımlara karşı eleştirel bir denge kurmaktadır. Böylece Nursi, “seçici geçirgenlik” olarak ifade edilebilecek bir metodoloji ile hem geleneğin sahil unsurlarını muhafaza etmeyi hem de modern dünyanın imkân ve meydan okumalarını dikkate alarak yeni bir yorum ufku geliştirmeyi başarmış bir âlimdir.

Nursi’nin tecdid projesinin merkezinde yer alan tahkikî iman anlayışı, onun düşünce sisteminin epistemolojik omurgasını oluşturmaktadır. Bu anlayış, modern dönemde yaygınlaşan şüphecilik, pozitivism ve materyalizm gibi akımlar karşısında imanı yeniden temellendirmeyi hedefleyen güçlü ve sistematik bir yaklaşım sunmaktadır. Nursi’ye göre taklidî iman, modern zihnin sorgulayıcı karakteri karşısında yetersiz kalmakta, buna karşılık tahkikî iman, aklî, mantıkî ve tefekkürî delillerle desteklendiği için daha sağlam ve sürdürülebilir bir inanç zemini oluşturmaktadır. Bu çerçevede Nursi, iman hakikatlerini yalnızca naklî referanslarla değil, aynı zamanda kevnî deliller, gözlem, deneyim ve temsili anlatımlar aracılığıyla temellendirerek bireyin inancını bilinçli ve derinlikli bir şekilde yeniden inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada Said Nursi’nin akıl ile kalbi bütünleştiren yaklaşımı dikkat çekicidir. Nursi, modern epistemolojinin akıl merkezli fakat çoğu zaman indirgemeci karakterine karşı, akıl ile kalbin birlikte işlediği bütüncül bir bilgi anlayışı önermektedir. Bu yaklaşımda akıl, iman hakikatlerini kavrama ve temellendirme aracı olarak işlev görürken, kalp, bu hakikatlerin tasdik edilip içselleştirildiği merkez konumundadır. Böylece iman, yalnızca teorik bir kabul olmaktan çıkarak, varoluşsal bir anlam ve bilinç haline dönüşmektedir.

⁶⁵ Maksut Çetin, “Bir Müspet Hareket Olarak Said Nursi’nin Siyasî Tutumu”, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences* 2021 20(4) 1541-1556.

⁶⁶ Nursi, *Kastamonu Lahikası*, 142.

Kur'an merkezilik ilkesi, Said Nursi'nin tecdid anlayışının hem metodolojik hem de ontolojik temelini oluşturmaktadır. Nursi'ye göre Kur'an, yalnızca belirli bir tarihsel döneme hitap eden bir metin değil, her çağda insanlığa rehberlik eden dinamik ve evrensel bir hakikat kaynağıdır. Bu nedenle o, Kur'an'ı doğrudan merkeze alarak, geleneksel yorumları bu merkeze arz eden ve gerektiğinde yeniden değerlendiren bir yaklaşım benimsemiştir. Bu perspektif, geleneği bütünüyle dışlamadan fakat onu mutlaklaştırmadan, eleştirel ve yenileyici bir yorum imkânı sunmaktadır. Aynı zamanda Nursi'nin "manevî tefsir" yöntemi, Kur'an'ın özellikle imanî boyutunu ön plana çıkararak modern insanın zihninde oluşan şüphe ve tereddütlere cevap vermeyi amaçlayan özgün bir tefsir anlayışı ortaya koymaktadır.

Said Nursi'nin tecdid anlayışının pratik boyutunu, müsbet hareket ilkesi oluşturmaktadır. Bu ilke, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde şiddet, çatışma ve zorlayıcı yöntemler yerine, ilim ve ikna, şefkat ve hukuk temelinde hareket edilmesini öngören bir yaklaşımı ifade etmektedir. Nursi'ye göre modern dünyada kalıcı ve etkili bir dönüşüm, ancak bireylerin zihinsel ve ahlakî düzeyde dönüşmesiyle mümkündür. Bu nedenle onun yaklaşımı, dışsal bir güç mücadelesinden ziyade, içsel bir bilinç inşasına dayanmaktadır. Bu yönüyle müsbet hareket metodu, modern toplumlarda dinî düşüncenin temsilinde barışçıl, yapıcı ve sürdürülebilir bir model sunmaktadır.

Ayrıca Nursi'nin din-bilim ilişkisine yaklaşımı da tecdid anlayışının önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. O, din ile bilimin özünde çelişmediğini, aksine doğru anlaşıldığında birbirini tamamlayan iki bilgi alanı olduğunu savunmaktadır. Bu çerçevede bilimsel gelişmeleri reddetmek yerine, onları iman hakikatlerini destekleyen ve açıklayan birer araç olarak değerlendirmektedir. Böylece Nursi, modern bilimin ortaya çıkardığı epistemolojik meydan okumaları, dinî düşüncenin yeniden inşası için bir fırsat olarak görmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Said Nursi'nin tecdid anlayışı, iman merkezli epistemolojik inşa, Kur'an'a dayalı metodolojik yönelim ve müsbet harekete dayanan pratik dönüşüm modeli ile modern İslam düşüncesinde özgün ve derinlikli bir yenilenme paradigması ortaya koymaktadır. Bu paradigma, yalnızca bireysel inanç krizlerine çözüm sunmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal bütünlüğü ve ahlakî yapıyı güçlendirmeyi hedefleyen kapsamlı bir dönüşüm vizyonu içermektedir. Dolayısıyla Nursi'nin yaklaşımı, modern dünyada İslam düşüncesinin yeniden inşası sürecinde hem teorik hem de pratik düzeyde dikkate alınması gereken güçlü ve etkili bir model olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Başar, Alaaddindin. "Bir Ömrün Değişmez Prensipleri: Müsbet Hareket". *Sorularla Risale (Müsbet Hareket Sayısı) 1* (2016): 17-26.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslamî Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.
- Çelebi, İlyas. *İslam'ın İnanç Esasları*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2009.
- Çelikkaya, Nida Sultan - Sarıkaya, M. Saffet. "Şâfiî Literatürdeki Tecdid Anlayışlarının Mezhepler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2023): 577-600.
- Çetin, Maksut. "Bir Müspet Hareket Olarak Said Nursi'nin Siyasî Tutumu". *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 20/4 (2021): 1541-1556.
- Esen, Muammer, "Dini Düşünce Tecdid", *Kelam Araştırmaları* 7:2 (2009), 39-52.
- Görgün, Tahsin. "Tecdid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 234-239. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l- 'Arab*, Beyrut 1414/1994.
- İsfahânî, Râgıb. *Müfredat*, çev. Yusuf Türker, İstanbul: Pınar Yayınları, 2021.
- Münâvî, Zeynüddin. *Feyzü'l-Kadîr Şerhü'l-Câmî's-Sağîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1938.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Asa-yı Musa*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2014.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *İçtimâî Dersler*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *İşaratü'l-İ'caz*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Kastamonu Lahikası*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 1998.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Lem'alar*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Mektubat*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Muhakemat*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2014.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Sözler*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Şualar*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2012/2013.
- Nursi, Bediüzzaman Said. *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.
- Özgel, İshak. "Çağdaş Tefsir Yönelişleri Açısından Bediüzzaman Said Nursi'nin Tefsir Yöntemi (Şuhûdî Tefsir)", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 19 Sayı: 61 (Kış 2015), 299-321.